

Ils Tudestgs da Pologna

Duas regiuns ier, oz... e damaun?

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Il traffic ed ils stgomis constants cun pajais antruras communistis midan plaun a plaun nossa geografia personala. La reclama turistica numna regiuns e citads che parevan anc dacurt situadas en in auter mund. Er umans da là ves'ins adina pli savens. Viadis en varsaquants da quels pajais vegnan en dumonda era per via terrestre.** Talas cuntradas èn segir las regiuns periferas polaccas, saja quai la Silesia, sper il cunfin tschec, u ils var 3000 lais da l'epoca glaziala vers il nord, descritti en raquints da Siegfried Lenz. Là, cunzunt en la Silesia «auta» u da l'ost vivan dapli tschientaners cumanzas tudestgas che furman oz la principala minoritad etnica da Pologna cun var 500 000 olmas.

Spustar il pajais vers vest

A l'entschatta dal secul passà faschevan lezzas regiuns part da duas provinzas periferas da Germania, la Silesia e la Prussia da l'ost. Lur linguatg d'uffizi e scolaziun era il tudestg, ma ina part da la populaziun discurreva dialects polacs. Dentant ha in grond pli vuschà per la Germania suentar l'emprima guerra mundiala, cur ch'ins ha restaurà la Pologna. 1922–1937 ha l'antierur cusseglier federal rumantsch Felix Calonder (1863–1952) surveglià l'aplicaziun dal patg tranter la Germania e Pologna en Silesia per incumbensa da la Societad da las naziuns. 1939 ha la segunda guerra mundiala entschat als cunfins da Pologna cun la Silesia e Prussia da l'ost; la Germania e l'Uniu sovietica (US) han partì la Pologna en dus tocs ed annectà mintgina in, mettend fin a l'existenza dal stadi sin ses territori e bandischond la regenza en l'exil. 1941 ha la Germania attatgà l'US. Suentar passa dus onns da guerra aifer l'intschess sovietic ha la front s'avischinada puspè a l'antierur cunfin polac. Il dictatur communist leva dentant tegnair sia part da butin, tant pli ch'ils Polacs furmavan là be ina minoritad da la populaziun. 1943 ha'l sa cunvegnerà en lez senn cun president Franklin Delano Roosevelt (1882–1945) e l'emprim minister Winston Leonard Spencer Churchill (1874–1965); quest ha lura proponì da spustar la Pologna encunter vest, cumpensond las regiuns annectadas da l'US cun l'annexiun d'intschess ord la Germania d'avant 1939. Quai han decis ils trais manaders alliads a Jalta, oz en l'Ucraina, en favrer 1945: «Ins reconuscha che la Pologna duai surve-

gnir engrondiments considerabels encunter nord e vest» (1).

Passa set milliuns bandischads

Fanadur ed avust 1945 èn ils trais manaders sa rimnads a Potsdam, oz chapitala da Brandenburg; empè da Roosevelt, mort l'avrigl, ha ses successur Harry Truman (1884–1972) represchentà ils Stadis unids. La conferenza ha francà il cunfin tranter l'US e la Pologna nova (dapi 1944) regida da communistis; a questa ha'la surdà l'administraziun da 102 800 km² da Germania, t. a. la Silesia quasi entira ed ina part da la Prussia da l'ost cun la regiun dals lais. Ils alliads han spustà la fixaziun dal cunfin tranter la Pologna e Germania enfin ad in patg da pasch cun questa. 1950 ha la Republica democratica tudestga, fundada 1949 a Berlin sco vasalla da l'US, reconuschì sco definitiv il cunfin amministrativ stipulà a Jalta. Gia 1945–1947 ha la Pologna bandischà passa 7 milliuns Tudestgs da la patria da lur babuns. Ella ha tegnì be uschedits «autoctons», q. v. d. quels avdants che discurrevan in dialect polac, purtavan in num polac u salvavan isanzas polaccas; quests n'astgavan betg sa numnar Tudestgs, e las autoritads han translata'la lur prenum en polac. Decennis a la lunga na davi uffizialmain nagin burgais polac da linguatg tudestg. Quai ha pretais schizunt Józef cardinal Glemp, primas da la Baselia catolica en Pologna, avant 200 000 cartents en ses predi da Nossadonna d'avust 1984 en il lieu da pelegrinadi da Czestochowa.

Gronds progress dapi 1989

La vieuta da 1989 e l'adesiun immiment a l'Uniu europeica (UE) han meglierà zunt la situaziun dals Tudestgs restads en Pologna. En il Cussegl naziunal («Sejm») èni represchentads da dus deputads da Silesia. In d'els, Heinrich Kroll, rapporta (2): «Restads èn var 500 000, ils plis en la Silesia auta, pia las provinzas Opole/Oppeln e Silesia (...). 1990 ha in Tudestg survegnì il pli da las vuschs en la provinza d'Opole/Oppeln tar l'emprim scrutini da las elecziuns cumentarar al senat; lur eri cler ch'i dava Tudestgs en Pologna (...). En quels emprims onns avainsa gi' quid cunzunt per promover il linguatg. Durant passa quaranta onns ans avev'ins

Esser Tudestg en Pologna vul dir esser in European.

prendì davent nossa vierva. Il tudestg stueva puspè fitgar pe en la vita publica. Ma co far quai senza magistraglia specialisada? senza material didactic? I mancava tut! Qua en Silesia na manegeins be insaquantas scolas, mabain in provediment che cumpiglia in intschess entir, cun passa 300 scolas fundametalas, secundaras e mesaunas. En lez regard n'èn tut noss giavischs anc betg realisads, ma ins po tuttina udir tudestg sco segund linguatg matern en zonas d'abitadi. Areguard la scolaziun da la magistraglia han ins stgaffi bleras instituziuns che s'occupan spezialmain da germanistica (...). Era la pastoraziun tudestga ha sa sviluppada bain (...). Dapi 1990 faschainsa part da tuttas elecziuns regiunales e naziunales. La minoritad tudestga ha pudì

obtegnair il pli absolut, u almain far part da la supranza, en bleras vischnancas (...). Nus avain 2 deputads en il 'Sejm', 7 cussegliers provinziels (...) ed il vicepresidente provinziel d'Opole/Oppeln, (...) 31 presidents comunals e passa 600 supstantes comunals. Grazia a noss represchentants politics pudainsa far valair noss postulats tar la maioritad (...). Nus avain survegnì blers dretgs; quai po inqual pajais da l'UE prender sco model. Dentant sent'ins anc adina las consequenzas dal communissem. Il maletg dal passà en Pologna, sco dal reminent er en Germania, è in pau tort. I vegn a duvrar anc blers onns fin ch'ins possa discurre senz'auter da la posiziun storica dals Tudestgs en Silesia e Prussia da l'ost (...). Lur expulsion ed ils abiss

da la terror comunista ston penetrar en la schientscha istorica dals Polacs (...). L'istoricher polac Jan Józef Lipski manegeia: 'Nus stuain ans dir tut!'

L'UE, speranza senza illusiuns

Kroll sa legra da l'adesiun da Pologna a l'UE, dentant senza illusiuns: «Per nus na vul quai dir be l'integraziun en l'apparat amministrativ da Bruxelles cun ina vista economica. L'adesiun ans avischina cunzunt (...) a nossas famiglias en Germania e nossa ierta spiertala (...). Nossa ferma schientscha regiunala, colliada cun il pajais natal, avainsa survegnì da noss perdavants; lezza è ina part necessaria da nossa identitad cuminaivla. Per ils Polacs è la regionalisaziun in'idea nova; (...) tar els dominescha la 'naziun' sco unitad (...). Esser Tudestg en Pologna vul dir esser in European (...). In'otra dumonda pertutga il svilup da la protecziun legala da las minoritads entras l'adesiun a l'UE. En Pologna na datti anc nagina lescha naziunala davart minoritads (...). Tgi sa sche lezza situaziun sa meglieria suentar l'adesiun? In pajais sco la Frantscha na conceda nagina protecziun a sias minoritads; perquai n'astgainsa betg spetgar memia bler. Dentant vegnan forsà pajais sco l'Ungaria, cun sia legislaziun già exemplara, a far dapli pressiu sin talas refusadras». Kroll represchenta la cuminanza tudestga da Silesia, la principala da Pologna. Bler pli pitschna è quella da la provinza numnada «Warminko–Mazurskie» (tudestg «Ermland–Masuren»), il Sid da l'antierura Prussia da l'ost, cun ses lais, sias cicognas e sias remartgablhas bellezas natirales: «Guauds maschadads cun tieua e badugna cuvran las collinas da l'epoca glaziala. Tranteren (...) lais sco channals, profunds fin a 100 m, e lais planivs da passa 100 km²» (3). Quella regiun, tuttafatg insolita per tgi ch'arriva da Svizra, pudess vegnir in trumf essenzial dal turissem polac en l'UE.

MAD

1) Cità en: Holger Breit, Die Deutschen in Oberschlesien 1163–1999. Segunda ediziun, Minca (ISBN 3-00-004213-X) 1999, p. 61.

2) En: «Der Eckart», fanadur–avust 2003, pp. IV–V. Adressa: Fuhrmannsgasse 18a, A-1080 Vienna. Fax 0043-1 402 28 82. Posta electronica: info@oelm.at

3) Andreas Breitenstein, Auf dem Gottes-Spielplatz, en: «NZZ», 26 da fanadur 2003, p. 57.